

Historie zahradnických výzkumných ploch v Průhonicích v dobových souvislostech a s ohledem na vznik Dendrologické zahrady

The history of horticultural research areas in Průhonice in contemporary context and in relation to the foundation of the Dendrological Garden

Markéta Šantrůčková, Lucie Medková, Eva Sojková, Jiří Velebil

Abstrakt: Článek se zaměřuje na analýzu vzniku a vývoje Dendrologické zahrady Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. v Průhonicích, a to včetně období, jež předcházelo samotnému založení Dendrologické zahrady. Shrnuje činnosti, které se na ploše dnešní Dendrologické zahrady odehrávaly před i po jejím založení, a uvádí instituce, které zde působily. Pozornost je věnována zejména spolkové zahradě Československé dendrologické společnosti, ale zmíněny jsou i ostatní rozsáhlejší zahradnické plochy v Průhonicích (Průhonický park, Michovky, botanická zahrada na Chotobuzi) a stručně je představena rovněž historie VÚKOZ jakožto zřizovatele Dendrologické zahrady.

Abstract: This article presents an analysis of the foundation and development of the Dendrological Garden of Silva Tarouca Research Institute for Landscape and Ornamental Gardens in Průhonice, including the period that preceded the establishment of the Dendrological Gardening as such. The authors summarise activities that took place within the area of the current Dendrological Garden both before and after its foundation and takes note of the institutions that had been active there. Special attention is paid especially to the garden of the Czechoslovak Dendrological Society, but mentioned are also other sizeable horticultural areas in Průhonice (Průhonice Park and the Chotobuz Botanical Garden). On top of that, we present a brief history of the Silva Tarouca Research Institute for Landscape and Ornamental Gardening as the founder of the Dendrological Garden.

Klíčová slova: dendrologická zahrada, zahradnický výzkum, historie, Průhonice

Keywords: dendrological garden, horticultural research, history, Průhonice

Příspěvek vznikl s podporou projektu NAKI III – Dendrologická zahrada jako pokračovatelka zahradnické a krajinářské tradice v Průhonicích (DH23P03OVV072).¹

1 Za pomoc se zpracováním článku a přípravou archivních podkladů děkujeme PhDr. Věře Vávrové.

Úvod

Průhonice jsou malou obcí v okrese Praha-západ, ležící v těsném sousedství jihovýchodní hranice Prahy, která se ve 20. století stala centrem zahradnického výzkumu a na jejím území i v přilehlých katastrech vzniklo několik parkově upravených a/nebo zahradnický využívaných ploch. Obec se stala světově proslulou díky Průhonickému parku, založenému Arnoštem Emanuelem Silva Taroucou. Park je významnou památkou zahradního umění zapsanou na seznam světového dědictví UNESCO. Oprávněně se těší zájmu badatelů různých oborů, který se projevuje četnými publikacemi.² Nicméně není jedinou plochou v této obci, která je zasvěcena zahradnímu umění a výzkumu. V tomto příspěvku se zaměříme na další lokality, které jsou nebo byly využívány pro zahradnický výzkum a souvisely s činností výzkumného ústavu, který v Průhonicích vznikl v roce 1927. Nejvíce pozornosti je věnováno Dendrologické zahradě coby pokračovatelce výzkumu v oblasti zahradní a krajinářské tvorby.

Stručná historie zahradnických výzkumných institucí v Průhonicích

V roce 1927 odkoupil československý stát (Ministerstvo zemědělství) od manželů Arnošta Emanuela Silva Taroucy a Marie Antonie Silva Taroucy (rozené Nostiz-Rieneck) pozemky průhonického velkostatku, nacházející se na katastrech Průhonic, Hole, Újezdu a Křeslic, spolu se zámkem, zámeckým parkem, včetně pomocných pozemků a zahrad, a průhonický statek. Stát koupil průhonický velkostatek od Silva Tarouců finančně výhodně za podmínky, že v Průhonicích bude pokračovat zahradnický výzkum a péče o park. Tento majetek byl převeden do nově vzniklých Státních pokusných objektů zemědělských (viz tab. 1 a 2), jejichž řízením byl pověřen Bohumil Kavka (1901–1977). V rámci tohoto subjektu byly řešeny úkoly v oborech ovocnářství, zelinářství a okrasného zahradnictví.³

Zpočátku ředitel Státních pokusných objektů zemědělských Bohumil Kavka úzce spolupracoval s A. E. Silva Taroucou a navazoval na něj jak ve tvorbě parku, tak výzkumnou činností, která se formovala již na půdě Československé dendrologické společnosti (viz níže). Zelinářský výzkum zaštiťoval prof. František Landovský a ovocnářství doc. Karel Kamenický. Zahradnický výzkum se v prvních desetiletích své činnosti soustředil především na pěstování rostlin, zejména dřevin, a jejich šlechtění. Byly šlechtěny i zkoumány introdukované rostliny jak z hlediska podmínek pěstování (důraz byl kladen především na mrazuvzdornost), tak z hlediska potřeb zahradní a krajinářské tvorby (druhy a odrůdy zajímavé svou barvou a habitem). Důležité bylo

2 V loňském roce byl publikován poměrně obsáhlý článek o Průhonickém parku i na stránkách Pramenů a studií, viz NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman – KOHLOVÁ, Jana – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice – úvodní studie, Prameny a studie (dále jen PaS), 2023, 74, s. 85–103.

3 Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé do konce roku 1924, Praha 1927.

zázemí Průhonického parku a dalších ploch bývalého velkostatku, kde byly zkoušeny zahradnické postupy a technologie.⁴

Tabulka 1 Instituce zahradnického výzkumu v Průhonících a jejich zřizovatelé⁵

Rok	Výzkumná zahradnická instituce v Průhonících	Zřizovatel
1927	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonících Státní pokusná zahrada ovocná v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1928	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonících Státní pokusná zahrada ovocná v Průhonících Státní pokusná zahrada zelinářská v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1929	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonících Státní výzkumná stanice ovocnářská a pokusná zahrada ovocná v Průhonících Státní výzkumná stanice a pokusná zelinářská zahrada v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1930–1936	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonících Státní výzkumná stanice ovocnářská a pokusná zahrada ovocná v Průhonících Státní výzkumná stanice a pokusná zelinářská zahrada v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1936–1946	Státní výzkumné ústavy zahradnické v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1946–1951	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ) Výzkumný ústav ovocnářský (roku 1951 přestěhován do Holovous) Výzkumný ústav zelinářský (roku 1951 přestěhován do Olomouce)	Československé státní statky, šlechtitelský podnik Oseva
1951–1955	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Ministerstvo zemědělství
1955–1962	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Československá akademie zemědělských věd
1962–1964	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Ministerstvo zemědělství, lesní- ho a vodního hospodářství
1964–1977	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Česká akademie zemědělská
1977–1991	Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví v Průhonících (VŠÚOZ)	VHJ Sempra Praha
1991–2000	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Ministerstvo životního prostředí
2000–2006	Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví (VÚKOZ)	Ministerstvo životního prostředí
2006–2024	Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. (VÚKOZ, v. v. i.)	Ministerstvo životního prostředí

4 BAROŠ, Adam a kol., Květiny v zahradnické tradici Průhonic, Průhonice 2020, s. 25.

5 Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1927, Praha 1928; STÁDNÍK, Jaroslav (ed.), Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1928, Praha 1929; Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1929, Praha 1930; Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1930, Praha 1931; STÁDNÍK, Jaroslav (ed.), Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1931, Praha 1931; KAVKA, Bohumil, Vývoj, organizace a činnost Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonících, in: Vědecké práce Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví ČSAZV v Průhonících, Praha 1961, s. 7–34; DOSTÁL, Josef, Současné zaměření ústavu a výhled do budoucna, in: 70 let zahradnického výzkumu v Průhonících, Průhonice 1997, s. 5–12; SUCHARA, Ivan, Historie a činnost ústavu v kontextu devíti desetiletí společenského vývoje (1927–2017), Acta Pruhoniana, 2016, s. 5–18; TÁBOR, Ivo, Historie, současnost a budoucnost Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., in: Strom a květina – součást života, Průhonice 2007, s. 7–22.; TÝŽ, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. a jeho 85 let tvořivé práce, Acta Pruhoniana, 2012, 100, s. 5–27.

Tabulka 2 Přehled ředitelů či osob pověřených řízením Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., a jeho předchůdců⁶

Jméno ředitele	Funkční období
Prof. Ing. Dr. Bohumil Kavka	1927–1971
Prof. Ing. Jiří Mareček, CSc.	1971–1991
Ing. Josef Dostál	1991–1998
Ing. Miloš Šnytr	1998–2000
Doc. Ing. Ivo Tábor, CSc.	2000–2012
Doc. RNDr. Ivan Suchara, CSc.	2012–2022
Ing. Libor Hort	2022–dosud

V první polovině 20. století měla v Průhonicích své pokusné a pěstební plochy také Československá dendrologická společnost, která byla nástupkyní Rakousko-uherské dendrologické společnosti (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn), vzniklé ve Vídni v roce 1908. Posláním obou společností byl rozvoj zahradního umění, zkoumání nových vhodných sortimentů rostlin, jejich pěstování a prodej. Ačkoliv v názvu společnosti je použito slovo dendrologická (dendrologie je nauka zkoumající dřeviny), zájem se neomezoval pouze na dřeviny, ale zahrnoval i zkoumání bylin.⁷ Důležitými cíli byly introdukce, šlechtění a šíření cenných a vzácných dřevin a bylin, včetně jejich bezplatného předávání zainteresovaným členům. Rakousko-uherská dendrologická společnost také finančně podporovala botanické expedice za účelem sběru a introdukce rostlin. Úspěšná byla zejména cesta sekretáře společnosti Camilla Schneidera na Kavkaz v roce založení společnosti (1908). Druhou expedici, která byla vypravěna roku 1914 do Číny, silně poznamenalo vypuknutí první světové války. Pro naplnění cíle Rakousko-uherské dendrologické společnosti inicioval roku 1909 její prezident a zároveň majitel průhonického velkostatku A. E. Silva Tarouca založení spolkové zásobní zahrady v Průhonicích. Spravoval ji vrchní zahradník František Zeman.⁸ Rakousko-uherská dendrologická společnost fungovala v plném rozsahu jen šest let. V roce 1914, po vypuknutí první světové války, byla její činnost utlumena, až pozastavena. Ani po válce společnost svoji činnost neobnovila a formálně zanikla v roce 1920. Spolkovou zahradu převzala s veškerým inventářem a sbírkami rostlin za úhradu dluhů společnost František Zeman a spol., dendrologické zahradnictví v Průhonicích.⁹

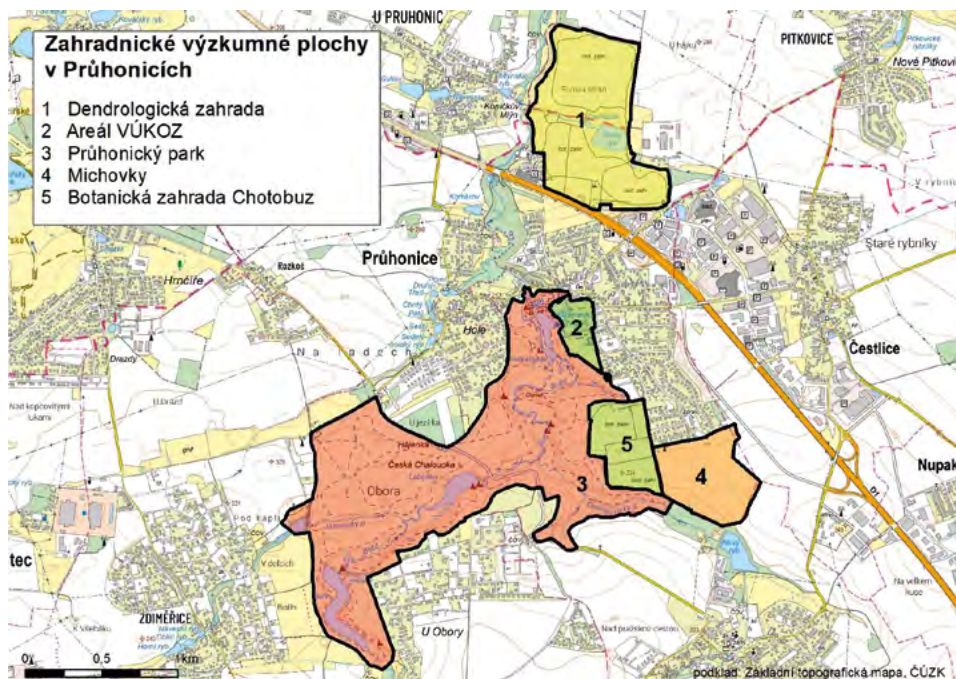
V roce 1922 navázala na činnost zaniklé Rakousko-uherské dendrologické společnosti nově založená Československá dendrologická společnost. Obě společnosti spojovaly mnohé významné osobnosti, především osoba hraběte A. E. Silva Taroucy,

6 SUCHARA, I., Historie a činnost, c. d., s. 5–18. Od roku 2006 může podle zákona o veřejných výzkumných institucích ředitel zastávat svoji funkci maximálně dvě pětiletá funkční období po sobě.

7 BAROŠ, A., Květiny, c. d., s. 15–19.

8 VIERLE, Claudia, Camillo Schneider – Dendrologe und Gartenbauschriftseller. Eine Studie zu seinem Leben und Werk, nepublikovaná disertační práce. Berlin: Technische Universität Berlin 1998, dostupné online: <<https://www.paeo.de/h1/schneider/vierle/inhalt.html>> [12. 10. 2024].

9 SCHNEIDER, Camillo, Aus den Vereinen, Zeitschrift für Garten und Obstbau, 1920, 1, 4, s. 46.

Obr. 1 Zahradnické výzkumné plochy v Průhonících. Zdroj: Podklad Základní topografická mapa ČÚZK, zakresl autoři.

který se opět stal předsedou společnosti a byl jím až do roku 1929, kdy se předsednictví vzdal a stal se čestným předsedou. Československá dendrologická společnost převzala zpět spolkovou zahradu v Průhonících, která byla do té doby v péči F. Zemana. Hlavní důraz v činnosti společnosti byl kladen na teoretické a praktické studium rostlin. Československá dendrologická společnost se věnovala množení rostlin, jejich rozšiřování (ať již prodejem nebo výměnou), osvětě, introdukci, aklimatizaci rostlin, zahradnickým pokusům a šlechtění. Sbírky rostlin byly rozšiřovány a doplňovány výměnou s botanickými zahradami a arborety v Československu i v zahraničí. Stále byl množen materiál z různých expedic, především z Číny, Tibetu, Japonska a Severní Ameriky. Další materiál se nakupoval z evropských školek, část se také získávala z domácích školek a zahradnických podniků. Rostliny vypěstované dendrologickou společností byly velmi rychle šířeny nejen přímo do nově zakládaných objektů pomocí zahradních architektů, ale taktéž putovaly k dalšímu množení a produkci do mnoha zahradnických podniků po celém Československu i v zahraničí. Do Německa odebíral rostliny pěstitel trvalek Hermann Brumund, k Vídni putovaly rostliny do trvalkové školky Helenium, dále do velkozahradnictví v holandském Haarlemu. Z československých významných podniků můžeme jmenovat zahradnický velkozávod Viléma Julínka v Olomoučanech, školku Antonína Horáka v Bystřici pod Hostýnem, školkařský velkozávod Josefa Mazánka v Soudné u Jičína, lesní školky pod vedením Rudolfa Hackera v Hradci Králové, Jaroslava Veselého ze školkařského velkozávodu Molitorov u Kouřimi, Jana Böhma, pěstitele růží z Blatné, Emanuela Mazánka ze školkařství

ZÁKLADNÍ VÝZKUMNÉ SADOVNICKÉ A DENDROLOGICKÉ PRACOVÍŠTĚ

VÝZKUMNÝ A ŠLECHTITELSKÝ ÚSTAV OKRAS. ZAHRADNICTVÍ V PRŮHONICÍCH

1:2880

Obr. 2 Základní rozměry nově zakládané Dendrologické zahrady, osmdesátá léta 20. století. Zdroj: Archiv VÚKOZ, Dendrologická zahrada.

Soudná u Jičína, Emila Dokoupila ze zahradnictví ve Velkých Opatovicích, Jindřicha Vaňka, majitele semenářství v Praze, Antonína Vejtasu ze zahradnictví Jaroměřice nad Rokytnou a mnoho dalších.¹⁰ Za druhé světové války byla činnost společnosti omezena a část kultur ve spolkové zahradě zlikvidována v souvislosti se stavbou dálnice. Československá dendrologická společnost zanikla v roce 1954 a její majetek včetně kultur byl převeden do Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonících.

Od roku 1954 sídlila v průhonickém zámku kromě Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví také Geobotanická laboratoř Československé akademie věd (ČSAV), která

¹⁰ BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Činnost Československé dendrologické společnosti v kontextu zahradní tvorby první republiky (1918–1938), in: STEINOVÁ, Šárka (ed.), Zahradní architektura první poloviny 20. století, Praha 2017, s. 8–21; STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, Zahradní umění první československé republiky a její zahradníci, Praha 2017.

byla roku 1962 transformována na Botanický ústav ČSAV. Do majetku Botanického ústavu byl ve stejném roce převeden i Průhonický park, kdežto Výzkumný ústav okrasného zahradnictví musel rozšířit své pokusné plochy na místě bývalé spolkové zahrady Československé dendrologické společnosti, tj. dnešní Dendrologické zahrady VÚKOZ.

Vývoj plochy Dendrologické zahrady v souvislostech

Dendrologická zahrada se dnes rozkládá na katastrech Průhonic a Křeslic. Původně převážná část její dnešní plochy sloužila jako panská pole. Na mapách stabilního katastru je doloženo jejich vlastnictví rodinou Nostitz-Rieneck, v osmdesátých letech 19. století je sňatkem získal A. E. Silva Tarouca. Pozemek na západě vymezoval potok Botič a jeho niva, na severozápadě byla panská milíčovská bažantnice. Pozemek přetínala kaskáda rybníčků; největší byl rybník Černý, nad ním Prostřední a pod ním směrem k Botiči další dva menší, z nichž západní byl zvaný Trávníček. Na sousedním katastru Čestlic bylo také několik mokřin a rybníčků. Z Průhonic vedla cesta mezi Černým a Prostředním rybníkem ke Křeslicím. Další cesta z Průhonic lemovaná stromy a doložená na 2. vojenském mapování směřovala kolem Trávníčku přes potok ke vsi Újezd. Třetí cesta, která je zakreslena na 1. vojenském mapování, vedla kolem rybníku Prostředního k Pitkovicím.

Po převzetí pozemků v Průhonicích A. E. Silva Taroucou byl především intenzivně budován Průhonický park, a to hned od roku 1885, kdy Silva Tarouca do Průhonic přišel. Záhy po založení Rakousko-uherské dendrologické společnosti byla, jak již bylo zmíněno výše, založena spolková zahrada. Ta se nejprve od roku 1909 rozkládala v rámci dnešního Průhonického parku, v místě zvaném U Zlatého bažanta. Tato tzv. dolní zahrada měla rozlohu 1 ha. Jejím pozůstatkem jsou dva cedry libanonské (*Cedrus libani*) a lípa japonská (*Tilia japonica*). Odtud byla spolková zahrada roku 1911 přesunuta za zeď parku a nově založena na ploše 2 ha nad alpinem za budovou bývalého ovčína. Nově založená plocha byla nazývána horní zahradou a dodnes v těchto místech vedle skleníků roste krásný exemplář korkovníku amurského (*Phellodendron amurense*) a několika dalších dřevin.

Po první světové válce byla část pozemků dnešní Dendrologické zahrady zahrnuta do pozemkové reformy a drobné pozemky byly přidělovány obyvatelům okolních obcí nebo byly také prodávány na stavební parcely, zejména v Křeslicích. Když v roce 1927 A. E. Silva Tarouca prodal nemovitý majetek v Průhonicích státu a ujal se ho včetně parku, zahrad a statku nově zřízené Státní pokusné objekty zemědělské, musely být upraveny také vztahy ke spolkové zahradě Československé dendrologické společnosti, která část těchto pozemků využívala.

V letech 1931 až 1932 byly kultury dendrologické společnosti přestěhovány na nový pozemek (tzv. Štípenku), který se nachází na místě části dnešní Dendrologické zahrady. Přesun inicioval inspektor spolkové zahrady F. Zeman, jenž v ní působil až do roku 1937. Stěhování se neobešlo bez problémů ve vztahu ke Státním pokusným objektům zemědělským. Řešily se zejména finanční záležitosti v souvislosti s účtováním rostlin a práce se stěhováním.¹¹ Záležitost byla ukončena až v roce 1934, kdy byla uzavřena pachtovní smlouva na pozemek o velikosti 15 ha mezi československým státem, reprezentovaným Ministerstvem zemědělství, a Československou dendrologickou společností, kterou podepsali ředitel Státních pokusných objektů zemědělských B. Kavka a předseda Dendrologické společnosti, prof. Karel Domin. Na začátku třicátých let 20. století se Československá dendrologická společnost zároveň potýkala s mnoha problémy, které plynuly především z velké hospodářské krize. Velká část zahradnických firem navíc viděla ve spolkové zahradě dendrologické společnosti konkurenci a kritizovali její činnost. V roce 1935 proto vzniklo Nákupní, pěstitelské a prodejní družstvo při Československé dendrologické společnosti, pod vedením rady Bohumila Nováka, jakožto subjekt zajišťující obchodní činnost s rostlinami vypěstovanými ve spolkové zahradě dendrologické společnosti.¹² Po odstoupení F. Zemana v roce 1937 převzal vedení spolkové zahrady Otto Jirásek.¹³

V roce 1939 přišla spolková zahrada o část pozemků a kultur v souvislosti se stavbou silnice (později dálnice) z Prahy do Benešova. Druhá světová válka poznamenala i obor okrasného zahradnictví. Stejně jako u dalších firem se i na pozemcích spolkové zahrady přeorientovala výroba na pěstování užitkových rostlin. Celkově byly plochy užívané dendrologickou společností postupně vyklíženy. Rovněž poválečné období nebylo příznivé pro další existenci jak dendrologické společnosti, tak její spolkové zahrady. Po několikaleté stagnaci byla Československá dendrologická společnost v roce 1954 zrušena a pozemky, sbírky a rostlinný materiál převzal Výzkumný ústav okrasného zahradnictví.¹⁴

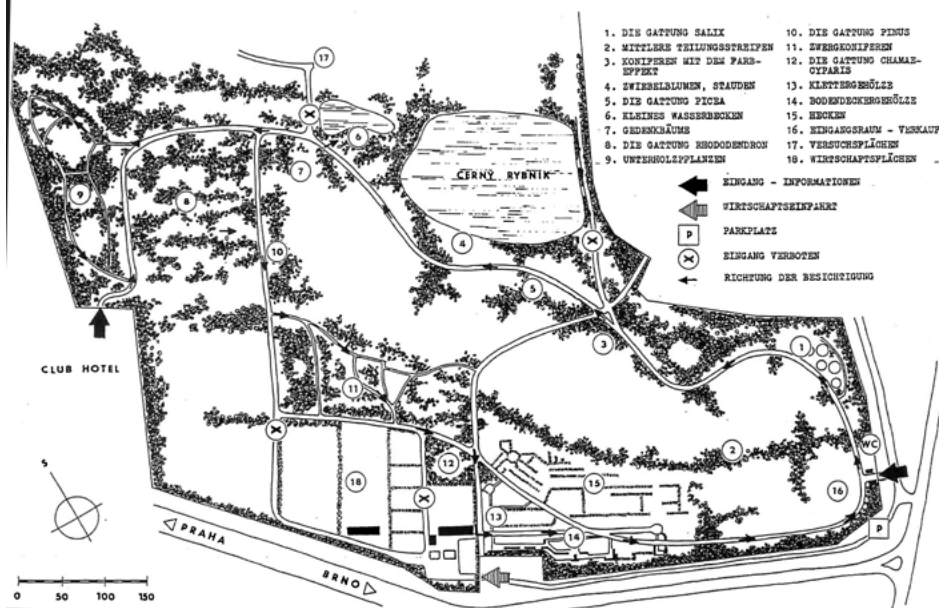
11 VÚKOZ Průhonice, Starý archiv I, k. č. 1, Pozemkové záležitosti 1931, 23. leden. Podle příkazu MZ z r. 1930 bylo jednáno s gen. sekretářem DS prof. A. Bayerem o podmínkách převzetí majetku DS do majetku českosl. státu (Pokusných objektů) a o podmínkách převzetí pozemků dosavadních tzv. Dendrologické zahrady kat. č. 63, 65/1, 65/2, 311, 312/2, 313, 413/1 o celkové výměře 5.4906 ha a pronájem pozemků u Černého rybníka kat. č. 167, 174/1, 177, 178, 179, 180, 181, 183/2, 185, 186, 187, 188–192, 194–196 v celkové výměře 15 ha. DS dále předložila ocenění majetku včetně skleníků a různých zařízení.

12 ANONYM, Ceník spolkových zahrad Č. dendrologické společnosti, Praha, b. d.

13 KIESENBAUER, Zdeněk, Dendrologická zahrada, Acta Pruhoniciana, 2016, s. 75.

14 VÚKOZ Průhonice, Starý archiv II, Protokol sepsaný MNV v Průhonicích o převzetí pozemků a rostlinného materiálu z r. 1953, výpisy z pozemkových knih, soupisy rostlin, 1953, 4. května. V roce 1953 měla DS celkem pronajaté pozemky v rozloze: louky a pastviny 1 ha – 19 a – 57 m², zahrady 12 ha – 12 a – 21 m², zastavěná plocha 0 ha – 3 a – 47 m².

VERSUCHSARBEITSSTÄTTE FÜR GARTENGESTALTUNG UND DENDROLOGIE

Obr. 3 Plán přední části Dendrologické zahrady z počátku devadesátých let 20. století. Zahrada byla od počátku prezentována i v zahraničí, zde verze v němčině. Zdroj: Archiv VÚKOZ, Dendrologická zahrada.

Zahrada Štípenka byla spojena se sousední zahradou, kterou již dříve užíval Výzkumný ústav okrasného zahradnictví a jež se rozkládala od Remízku k Stráním.¹⁵ Připojena k ní byla i sousední vrbovna u Černého rybníka, rovněž patřící výzkumnému ústavu. Mimo dřevin pěstovaných v rámci výzkumných úkolů se zde pěstovaly i nově introdukované dřeviny pro výsadbu do Průhonického parku. Odborně byly výsadby vedeny B. Kavkou a dalšími spolupracovníky. Vedoucím zahrady byl Antonín Stržínek.¹⁶

Důležitým mezníkem ve vývoji nejen Dendrologické zahrady byla reorganizace, kdy byl Průhonický park předán do správy Československé akademie věd (ČSAV) na základě rozhodnutí politického byra ÚV KSČ ze dne 13. 2. 1962.¹⁷ Delimitace představovala pro Výzkumný ústav okrasného zahradnictví vedle ztráty pozemku Průhonického parku se zámek také podstatné snížení počtu odborných pracovníků.

Myšlenka založit samostatnou Dendrologickou zahradu při Výzkumném ústavu okrasného zahradnictví se zrodila na začátku sedmdesátých let 20. století. Podnět předložil vědecké radě ředitel Jiří Mareček hned v roce svého nástupu do funkce (1971). Zvažovány byly dvě lokality, obě v majetku výzkumného ústavu. Jednou byly

15 TÁBOR, Ivo – SOUČKOVÁ, Marie, Dendrologická zahrada, Průhonice 1995, s. 11.

16 KIESENBAUER, Z., Dendrologická zahrada, c. d., s. 75–76.

17 Národní archiv, fond: VÚKOZ Průhonice, k. č. 24, Delimitace parku a zámku v Průhonici na Botanický ústav ČSAV, 1962–1963.

Obr. 4 Letecký snímek Dendrologické zahrady z roku 2008 od jihovýchodu. Nejstarší část zahrady je v popředí.
Zdroj: Foto M. Lehocký.

tzv. Michovky jižně od zástavby Průhonice, kde byly a stále jsou pokusné plochy.¹⁸ Druhou lokalitou, která byla nakonec vybrána pro své rozmanitější přírodní podmínky, byly pozemky bývalé Štípenky a přilehlých zahrad na sever od Průhonice za dálnicí. Velkokorysé založení počítalo více méně se současnou rozlohou Dendrologické zahrady.¹⁹

Autorem studie celého území a koncepce budoucí Dendrologické zahrady se stal Drahoslav Šonský. Realizací byl pověřen rovněž D. Šonský jako vedoucí nově ustanoveného oddělení školkařství a dendrologie VÚOZ. Zahrada měla být podle návrhu rozdělena na 29 tematických skupin podle sortimentů okrasných rostlin. V každé skupině měl být soustředěn co největší počet druhů a kultivarů rostlin, které měly

18 Michovky téměř sousedí s dalším významným zahradnickým objektem, a to botanickou zahradou na Chotobuzi. Zahrada na Chotobuzi byla založena v roce 1941 jako ovocná zahrada tehdejších Státních výzkumných ústavů zahradnických v Průhonících. Botanická zahrada zde byla založena po delších jednáních dne 1. ledna 1963 dohodou mezi ČSAV a Ministerstvem zemědělství, kdy i tato lokalita byla převzata Botanickým ústavem ČSAV. JEHLÍK, Vladimír – LHOTSKÁ, Marie, Příspěvek k rozšíření a karpobiologii některých synantropních rostlin z Průhonického parku, Průhonice a z údolí Botiče, in: SLAVÍK, Bohumil (ed.), Některé fytogeografické a fytoecologické problémy Československa, Praha 1970, s. 45–95; SEKERKA, Pavel – BLAŽEK, Milan – BLAŽKOVÁ, Uljana – CASPERS, Zuzana – MACHÁČKOVÁ, Markéta – ŽLEBČÍK, Jiří – POLESNÝ, Vladimír, Průvodce po sbírkách Průhonické botanické zahrady na Chotobuzi, Průhonice 2013, s. 4–6.

19 TÁBOR, I. – SOUČKOVÁ, M., Dendrologická zahrada, c. d., s. 13.

Obr. 5 Popínavé rostliny jsou jednou ze starých sbírek v Dendrologické zahradě, 2014. Zdroj: Foto Z. Kiesenbauer.

být následně podrobeny dlouhodobému hodnocení. První výsadby začaly v roce 1976 v dnešní jižní části. Nejprve byla osázena plocha o rozloze cca 40 ha na místě již několikrát zmíněné Štípenky a mezi Remízem a Stráněmi. Od roku 1982 bylo upraveno dalších 32 ha kolem Černého rybníka a potoka, který jím protéká. Vedením zahrady byl pověřen Jan Petr, který stál v čele její správy od roku 1974 do roku 1989. V tomto období byly výsadby podle plánů D. Šonského postupně realizovány především v přední části zahrady mezi dálnicí a Černým rybníkem.²⁰

Do dalšího vývoje zahrady výrazně zasáhly politické události v roce 1989. VÚKOZ byl zařazen do rezortu Ministerstva životního prostředí. V roce 1991 byla zahrada otevřena veřejnosti. Následujícího roku byl přijat zákon 114/1992 Sb., podle kterého byla v roce 1994 Dendrologická zahrada registrována jako významný krajinný prvek. V devadesátých letech 20. století se realizovalo množství dalších výsadeb, byl rozšiřován

²⁰ ŠONSKÝ, Drahoslav, Poslání a cíle základního sadovnického a dendrologického pracoviště Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhoních a jejich uplatnění z hlediska komplexní tvorby zeleně, Sborník ÚVTIZ – Zahradnictví, 1985, 15, 12, s. 11–21; KIESENBAUER, Z., Dendrologická zahrada, c. d., s. 76–78; STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman, I za totality vznikaly krásné zahrady, Zdi by 2022, s. 91–93.

genofond rostlin²¹ a pokračovalo budování zahrady zejména na křeslickém katastru, kde byly nově založené výsadby. V roce 1995 nastoupil na post vedoucího zahrady Zdeněk Kiesenbauer a zastává jej dodnes. Dendrologická zahrada se stala nejen významným sbírkovým a vědeckým pracovištěm, kde je realizována řada pokusů, ale také vyhledávaným rekreačním cílem v zázemí Prahy.²²

Závěr

Příspěvek dokumentuje vznik a vývoj Dendrologické zahrady VÚKOZ Průhonice. Dává jej do souvislosti s průhonickými tradicemi – Rakousko-uherskou dendrologickou společností, Československou dendrologickou společností, hrabětem Arnoštem Emanuelem Silva Taroucou a jeho Průhonickým parkem a dalšími osobnostmi, které se zasloužily o rozvoj zahradní a krajinářské tvorby v Československu, respektive České republice. Nastiňuje vývoj zahradnických výzkumných institucí s důrazem na Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., a jeho předchůdce a ukazuje, jak jej ovlivňovaly dobové politické okolnosti. Dendrologická zahrada je dnes hlavním zahradnickým pracovištěm VÚKOZ, které v sobě spojuje jak výzkum, tak popularizační a edukační funkci.

Od devadesátých let 20. století do současnosti byly zahradnické ztvárněné plochy rozšířeny po celé ploše zahrady, včetně vzdálenějších ploch na křeslickém katastru. Zahrada se stala velmi významnou sbírkovou institucí. Zároveň v ní probíhají aktuální pokusy, např. budování stezky sucha s rostlinami vhodnými do klimaticky ztížených podmínek měst nebo výsadby rostlin vhodných pro opylovače, které reagují na aktuální trendy a zároveň poskytují podmínky pro dlouhodobé vyhodnocení. Zahrada je rovněž stále atraktivnějším návštěvnickým cílem pro laické návštěvníky, pro něž je pořádáno mnoho akcí (výstavy rostlin, pozorování ptáků, slavnostní otevírání a uzavírání návštěvnické sezóny v zahradě). Tyto aktivity budou vyhodnoceny v některém z dalších příspěvků.

21 TÁBOR, I. – SOUČKOVÁ, M., Dendrologická zahrada, c. d., s. 176.

22 KIESENBAUER, Z., Dendrologická zahrada, c. d., s. 78–79.

Prameny a literatura

Prameny

Národní archiv

- fond VÚKOZ Průhonice

VÚKOZ Průhonice

- Starý archiv I.
- Starý archiv II.

Literatura

- ANONYM, Ceník spolkových zahrad Č. dendrologické společnosti, Praha: Nákupní, pěstitelské a prodejní družstvo při Č. dendrologické společnosti z. s. s r. o. v Průhonicích, b. d.
- BAROŠ, Adam a kol., Květiny v zahradnické tradici Průhonic, Průhonice: VÚKOZ, v. v. i., 2020.
- BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Činnost Československé dendrologické společnosti v kontextu zahradní tvorby první republiky (1918–1938), in: STEINOVÁ, Šárka (ed.), Zahradní architektura první poloviny 20. století, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017, s. 8–21.
- DOSTÁL, Josef, Současné zaměření ústavu a výhled do budoucna, in: 70 let zahradnického výzkumu v Průhonicích, Průhonice: Výzkumný ústav okrasného zahradnictví – Ministerstvo životního prostředí 1997, s. 5–12.
- JEHLÍK, Vladimír – LHOTSKÁ, Marie, Příspěvek k rozšíření a karpobiologii některých synantropních rostlin z Průhonického parku, Průhonic a z údolí Botiče, in: SLAVÍK, Bohumil (ed.), Některé fytogeografické a fytoecologické problémy Československa, Praha: Academia 1970, s. 45–95.
- KAVKA, Bohumil, Vývoj, organizace a činnost Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích, in: Vědecké práce Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví ČSAZV v Průhonicích, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1961, s. 7–34.
- KIESENBAUER, Zdeněk, Dendrologická zahrada, Acta Pruhoniciana, 2016, s. 75–79.
- NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman – KOHLOVÁ, Jana – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice – úvodní studie, *Prameny a studie*, 2023, č. 74, s. 85–103.
- SEKERKA, Pavel – BLAŽEK, Milan – BLAŽKOVÁ, Uljana – CASPERS, Zuzana – MACHÁČKOVÁ, Markéta – ŽLEBČÍK, Jiří – POLESNÝ, Vladimír, Průvodce po sbírkách Průhonické botanické zahrady na Chotobuzi, Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i., 2013.
- SCHNEIDER, Camillo, Aus den Vereinen, Zeitschrift für Garten und Obstbau, 1920, 1, č. 4, s. 46.
- STÁDNÍK, Jaroslav (ed.), Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1928, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1929.
- STÁDNÍK, Jaroslav (ed.), Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1931, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1931.
- STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman, I za totality vznikaly krásné zahrady, *Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický*, v. v. i., 2022.
- STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, Zahradní umění první československé republiky a její zahradníci, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.

- SUCHARA, Ivan, Historie a činnost ústavu v kontextu devíti desetiletí společenského vývoje (1927–2017), *Acta Pruhoniciana*, 2016, s. 5–18.
- ŠONSKÝ, Drahoslav, Poslání a cíle základního sadovnického a dendrologického pracoviště Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích a jejich uplatnění z hlediska komplexní tvorby zeleně, *Sborník ÚVTIZ – Zahradnictví*, 1985, 15, č. 12, s. 11–21.
- TÁBOR, Ivo – SOUČKOVÁ, Marie, *Dendrologická zahrada*, Průhonice: Naše vojsko 1995.
- TÁBOR, Ivo a kol., Historie, současnost a budoucnost Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., in: *Strom a květina – součást života*, Průhonice: VÚKOZ, v. v. i., 2007, s. 7–22.
- TÁBOR, Ivo a kol., Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. a jeho 85 let tvořivé práce, *Acta Pruhoniciana*, 2012, č. 100, s. 5–27.
- Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé do konce roku 1924, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1927.
- Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1927, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1928.
- Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1929, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1930.
- Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1930, Praha, Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1931.

Internetové zdroje

- VIERLE, Claudia, Camillo Schneider – Dendrologe und Gartenbauschriftseller. Eine Studie zu seinem Leben und Werk, nepublikovaná disertační práce. Berlin: Technische Universität Berlin 1998, dostupné online: <<https://www.paeo.de/h1/schneider/vierle/inhalt.html>> [12. 10. 2024].